

*Др Зоран Арсић, редовни професор
Правној факултету у Новом Саду*

ДРУШТВЕНА ОДГОВОРНОСТ КОРПОРАЦИЈА¹

Сажетак: Друштвена одговорност корпорација је концепт којим привредна друштва интегришу интересе друштвене заједнице и природне средине у своје пословање и њихово дејство према интересним групама на добровољној основи. Појам обухвата три основне карактеристике друштвене одговорности корпорација, која је добровољни концепт, обухвата питања заштите животне средине и узима у обзир интересе различитих интересних група, а не само чланова привредној друштва.

Кључне речи: привредно друштво, друштвена одговорност

Независно од прихватања од стране ЕУ, концепт друштвене одговорности корпорација је у приличној мери споран, односно предмет оспоравања.² Пре свега, указује се да је једина друштвена одговорност корпорација да се ангажују на повећању профита све док поштују „правила игре“. Надаље оцењује се да је концепт друштвене одговорности корпорација не само непожељан, него и потенцијално врло опасан, с обзиром да га заступају противници тржишне економије. Концепт друштвене одговорности корпорација се нашао на удару критике и због његовог добровољног карактера. Указује се да ће корпорације коритити друштвену одговорност корпорација као изговор за избегавање неопходних правила, док би држава са своје стране требала да принуду корпорације да се понашају на начин који би и бо одговоран према друштву и природној средини. Насупрот томе,³ указу-

¹ Рад је посвећен пројекту Биомедицина, заштита животне средине и право бр.179079 који сада финансира Министарство просвете и науке Републике Србије

² Murray Alasdair, Corporate Social Responsibility in the EU, Center for European Reform, London 2003, стр.11-13

³ Murrey A., op.cit., стр.13-17

је се да корпорације могу повећати профите на дугачки рок на основу ефикасне стратегије засноване на друштвеној одговорности корпорације, независно од повећаних иницијалних трошкова. Надаље наглашава се да пословна политика заснована на друштвеној одговорности корпорације помаже у управљању другим ризицима, при чему се указује да су корпорације које занемарују питања заштите животне средине, као и питања сигурности, све више изложене судским поступцима и казнама. Када је реч о недостацима концепта због његовог добровољног карактера, наглашава се да је то делимично тачно, с обзиром да друштвена одговорност корпорација није решење за све проблеме друштвене заједнице и природне средине. Државе и међународне организације треба да наставе напоре у правцу законског регулисања минималних стандарда. С тим у вези, ипак, треба имати у виду да корпорације теже ка стандардима изнад минималних, при чему се законодавно регулисање не сматра најбољим начином за постизање тих циљева.

1. Појам друштвене одговорности корпорација

Друштвена одговорност корпорација је концепт којим привредна друштва интегришу интересе друштвене заједнице и природне средине у своје пословање и њихово дејство према интересним групама на добровољној основи.⁴

Из овако утврђеног појма друштвене одговорности корпорација произлазе три основне карактеристике. Прво, друштвена одговорност корпорација обухвата и питања заштите животне средине. Друго, у обзир се узимају интереси различитих интересних група (stakeholders), а не само чланова привредног друштва (shareholders). Треће, друштвена одговорност корпорација је добровољни концепт.

Као што смо показали у излагањима која се односе на појам друштвене одговорности корпорација она се заснива на интересним групама (stakeholders), а не на члановима друштва (shareholders). Насупрот томе у домаћем праву постоји обавеза лица која имају дужности према друштву да поступају у складу са интересом привредног друштва (чл.32 ст.1 Закона о привредним друштвима). С тим у вези потребно је указати на однос интереса предузећа и интереса привредног друштва. Интерес предузећа представља концепт заступљен у судској пракси и правној теорији почев од осамдесетих година. Независно од тога што његову вредност ретко ко оспорава, интерес предузећа представља предмет контроверзних опреде-

⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee Implementing the Partnership for Growth and Jobs : Making Europe a Pole of Excellence on Corporate Social Responsibility 2006.

љења. Основна потешкоћа огледа се у томе што није могуће утврдити прецизну дефиницију интереса предузећа и, као такву, понудити је пракси као лако применљив критеријум.⁵

Полазну основу представља одређење предузећа као фокуса различитих интереса. С обзиром да право привредних друштава признаје постојање интереса различитих од интереса чланова друштва, заштита интереса предузећа је најбољи облик заштите различитих интересних група (stakeholders). Ако је предузеће основ за постојање различитих интереса, његово одржање и просперитет је заједнички именитељ за заштиту различитих интереса, као што су улози чланова, кредит поверилаца, радна места запослених. У случају пропасти предузећа сви споменути интереси су угрожени, независно од правне заштите коју имају. Успех предузећа је претпоставка заштите, која, у супротном, губи своју суштину.⁶

С обзиром да привредно друштво обезбеђује организациону и операционалну структуру за предузеће, оно обезбеђује и основу за дистрибуцију овлашћења у предузећу и заштиту интереса у предузећу. Зато заштита интереса предузећа и интереса у оквиру предузећа налазе свој одраз у оквиру права привредних друштава. То је и разлог због којег поједини правни системи садрже обавезу поступања у складу са интересом привредног друштва. У том погледу било је схватања да се интерес привредног друштва редукује на интерес чланова друштва (shareholders). Судска пракса је врло брзо реаговала у смислу да право привредних друштава признаје постојање не само интереса чланова друштва, него и друге интересе. Као што се види и тамо где се користи концепт „интереса друштва“ он се, кроз тумачење судске праксе, приближава „интересу предузећа“ који обухвата интересе различитих интересних група (stakeholders). Ипак, треба имати у виду да се указује и на недостатке у погледу концепције према којој се друштвена одговорност корпорација заснива на носиоцима различитих интереса, а не само на интересу чланова привредних друштава.⁷ Пре свега, чланови друштва су изложени додатном ризику, уз постојећи ризик пропасти улога, односно смањења вредности њихових акција. Додатни ризик се огледа у томе што њихов интерес није једини који се узима у обзир у случају успешног пословања. То је и разлог због којег се додатни капитал обезбеђује из кредита, а не из нове емисије акција.

Имајући у виду заснивање друштвене одговорности корпорација на интересу различитих интересних група, као и обухватање заштите живот-

⁵ Raiser Thomas, The theory of Enterprise Law in Federal Republic of Germany, American Journal of Comparative Law 1/1988, стр.128

⁶ Paillusseau Jean, The Nature of the Comanz Law, European Company Laws: A Comparative Approach, Darmouth 1991, стр.36

⁷ Marcoux Alexei, Business Ethics Gone Wrong, Cato Pollicy Report, May/June 2000

не средине, потребно је указати на однос интересне групе и животне средине. У литератури се указује да је тешко узети у обзир „немих“ интереса, при чему се као пример наводи животна средина. Ово зато што се према владајућем схватању као носиоци различитих интереса (stakeholders) сматрају само групе или појединци, што искључује природну средину.⁸

2. Теоријске основе друштвене одговорности корпорација

Друштвена одговорност корпорација је предмет различитих теоријских опредељења. У литератури постоје покушаји да се изврши одређено систематизовање, односно груписање тих теорија.⁹

Прву групу теорија обухватају схватања која за полазну основу имају став према којем је корпорација средство за стварање профита, што је једина друштвена одговорност корпорација. Као што се види корпорација се, према овим схватањима, сагледава као средство (инструмент) стварања профита и те теорије се означавају као инструменталне теорије. Зависно од економског циља који се жели постићи разликују се, у основи, два приступа. Први је оријентисан ка краткорочној користи која се манифестује кроз пораст цена акција. Насупрот томе, према другом приступу, од значаја је дугорочна корист која се остварује кроз постизање конкурентске предности,

Друга група теорија се назива политичким теоријама. Заједничко им је наглашавање друштвене снаге корпорације и њен друштвени утицај.

Трећа група теорија (интегративне теорије) наглашава потребу да пословање корпорација интегрише друштвене захтеве. Ово се образлаже тиме да постојање и напредак деловања корпорација зависи од друштвеног окружења.

Етичке теорије о друштвеној одговорности корпорација представљају четврту групу теоријских схватања. Сматра се да је однос између пословања корпорација и друштва обухваћен етичким вредностима. Према овим схватањима се друштвена одговорност корпорација посматра из етичке перспективе, што за последицу има да корпорације друштвену одговорност третирају као етичку обавезу. У том контексту се балансирање различитих интереса стакхолдер-а мора допунити нормативном суштином етичких принципа, у погледу чега постоје разлике, које карактеришу нормативну варијанту етичких теорија. У оквиру етичких теорија постоје схватања која се заснивају и на универзалним правима, пре свега људским

⁸ Branko Castelo Manuel, Rodrigues Lima Lucia, Positioning Stakeholder Theory within the Debate on Corporate Social Responsibility, *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies* 1/2007, стр.7

⁹ Garriga Elisabet, Mele Domenec, Corporate Social Responsibility Theories : Mapping the Territory, *Journal of Business Ethics* 53 /2004, стр.52 -53

правима. Трећа група етичких теорији се заснива на концепту одрживог развоја, мада се указује да се ради о макроекономском концепту. Коначно, постоје схватања према којима опште добро представља вредност у односу на коју се одређује друштвена одговорност корпорација.

3. Друштвена одговорност корпорација и право

Када се ради о односу друштвене одговорности корпорација и права, пре свега, треба имати у виду два момента. Право, у ранијим излагањима смо указали на чињеницу да корпоративно право познаје обавезу поступања у складу са интересом привредног друштва, што тражи одговарајуће тумачење које би омогућило усаглашавање са интересом носилаца различитих интереса (stakeholders), а не само са интересом чланова друштва (shareholders). Друго, концепт друштвене одговорности корпорације је добровољне природе.

Извори друштвене одговорности корпорација су врло различити. Осим међународних јавноправних извора¹⁰, постоје и приватноправни извори. У оквиру приватноправних извора друштвене одговорности корпорација разликује се неколико типова.¹¹

На првом месту постоје кодекси корпоративног понашања (Code of Corporate Conduct) који садрже упутства и забране одређених врста понашања. У циљу установљавања минимума стандарда које треба да садрже сви кодекси понашања који се односе на одређено питање доносе се Модел кодекси (Model Codes).

Иницијативе које се односе на носиоце различитих интереса (Multistakeholder Initiatives) се односе на сарадњу различитог интензитета између различитих учесника (владе, невладиног сектора, корпорација) и могу се односити на једно или више питања из домена друштвене одговорности корпорација.

Иницијативе у погледу сертификације и означавања (Certification and Labelling) имају за циљ да купцима обезбеде поуздане информације на основу којих би донели одлуку о куповини.

Секторске иницијативе (Sectoral Initiatives) се односе на распрострањена питања у оквиру индустријске гране. Њима се установљава један стандард за више корпорација и тако спречава неусаглашеност кодекса понашања појединих корпорација.

¹⁰ На пр. OECD водич (OECD Guidelines), Декларација о основним принципима и правима из рада Међународне Организација Рада (ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work)

¹¹ Annual Report on the OECD Guidelines for Multinational Enterprises 2008, Part II, Chapter 6, стр.238-239

Међународни оквирни споразуми (International Framework Agreements) настају преговорима националних синдиката и мултинационалних корпорација, који имају за циљ да обезбеде да корпорације поштују исте радне стандарде у свим земљама у којима послују.

Иницијативе које се односе на друштвено одговорно инвестирање (Socially Responsible Investment) су настале у финансијском сектору.

Споменути инструменти друштвене одговорности корпорација се квалификују као „soft law“, с обзиром на одсуство обавезности, односно чињеницу да је друштвена одговорност корпорација добровољни концепт. Ово указује на потребу утврђивања односа права и инструмената друштвене одговорности корпорација.¹² При томе се указује да постоје заједничка обележја права и инструмената друштвене одговорности корпорација.¹³

Пре свега, правне норме и инструменти друштвене одговорности корпорација утврђују правила понашања, којима се утиче на поступке њихових адресата. Осим тога, и једна и друга правила се утврђују имајући у виду потребу за њиховом ефикасношћу у погледу остваривања одређених циљева. С тим у вези износе се две напомене. Прво, и једна и друга група правила нису увек ефикасна у остваривању одговарајућих циљева. Друго, инструменти друштвене одговорности корпорација су често једнако ефикасни у остваривању својих циљева као и национална права у погледу њихових циљева. То је разлог, истиче се, због којег се правила националног права и инструменти друштвене одговорности корпорација налазе у оквирима концепта „остваривања права“ (law realization) за разлику од ужег концепта „примене права“ (law enforcement).

Указује се, такође, да обе групе правила имају вредносну основу. Стварање и усвајање правила националног права као и инструменти друштвене одговорности корпорација имају за циљ остваривање интереса заједнице као што су заштита људских права и животне средине, имплементација радних и здравствених стандарда.

Полазећи од споменутих сличности правила националног права и инструмента друштвене одговорности корпорација, сугерише се закључак да је, посматрано са функционалног становишта, разликовање правила националног права (hard law) и необавезујућих регулаторних инструмената, нејасно. С тиму вези се указује се да су покушаји разликовања друштвене одговорности корпорација и права непотребни и збуњујући.¹⁴

¹² Governance, International Law & Corporate Social Responsibility, International Institute for Labour Studies, Geneva 2008, стр.11; Nowrot Karsten, The Relationship between National Legal Regulations and CSR Instruments : Complementary or Exclusionary Approach to Good Corporate Citizenship, Halle 2007, стр.6

¹³ Nowrot K., op.cit., стр.7 - 9

¹⁴ Nowrot K., op.cit., стр.10

Независно од сличности између правила којима се регулише друштвена одговорност корпорација и националног права, могуће је утврдити и разлике које међу њима постоје.¹⁵

С једне стране национално право је скуп обавезујућих правила која доноси држава и она обезбеђује њихову примену. С друге стране, инструменти друштвене одговорности корпорација су необавезујућа правила понашања која не доноси држава и не обезбеђује њихову примену. Последице ови инструменти се не могу користити пред судовима, с обзиром да је одлука о поступању у складу са њима добровољна и заснива се на самообавезивању, или очекивањима друштвене заједнице.

Коначно треба указати на својеврсну подршку коју национална права указују друштвеној одговорности корпорација. У ту сврху се користи широко распрострањена обавеза извештавања која терети корпорације. Ради се о томе да су поједине земље (на пр. Данска, Француска) иновирале своју регулативу која се односи на обавезу извештавања у смисли да извештаји морају да обухвате и питања која припадају области друштвене одговорности корпорација. Ипак, треба имати у виду да се обавеза корпорација ограничава на извештавање о ставу у односу на политику друштвене одговорности корпорације и како се она остварује у пракси. Корпорације немају обавезу да имају политику друштвене одговорности корпорације, чиме се не напушта добровољност концепта.

Закључак

Друштвена одговорност корпорација је концепт којим привредна друштва интегришу интересе друштвене заједнице и природне средине у своје пословање и њихово дејство према интересним групама на добровољној основи.¹⁶

Из овако утврђеног појма друштвене одговорности корпорација произлазе три основне карактеристике. Прво, друштвена одговорност корпорација обухвата и питања заштите животне средине. Друго, у обзир се узимају интереси различитих интересних група (stakeholders), а не само чланова привредног друштва (shareholders). Треће, друштвена одговорност корпорација је добровољни концепт.

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee Implementing the Partnership for Growth and Jobs : Making Europe a Pole of Excellence on Corporate Social Responsibility 2006.

*Zoran Arsić, Ph.D., Full Professor
Faculty of Law Novi Sad*

Corporate Social Responsibility

Abstract

Corporate Social Responsibility (CSR) is a concept whereby companies integrate social and environmental concerns in their business operations and in their interaction with their stakeholders on a voluntary basis. Definition emphasizes three basic characteristics of CSR. CSR is voluntary concept, it covers environmental issues and interaction with stakeholders, not only shareholders, is taken into account.

Key words: corporation, social responsibility